

Artikel i

Tidskriften Arkitektur nr 7-8 2020

Täta höghusstäder – gör om, gör rätt

Nu skapas nya riktlinjer för stadsbyggandet i Europa. Men i Stockholm planeras rent hälsovådliga stadsmiljöer. Det är dags för planerings-Sverige att tänka om, hävdar tre arkitekter.

DEBATT 2010-talets stadsplanering i Sveriges storstäder slutade i förtättnings-slum. Planer för ett stort antal bostäder behöver nu göras om. Inte bara för att de är utformade utan hänsyn till vår tids förutsättningar, som global uppvärmning och pandemier, utan också för att de leder till dåliga bostadsmiljöer.

Nu stakas nya riktningar ut för stadsbyggandet i Europa. I Paris lanseras *la ville de quart d'heure* av borgmästaren Anne Hidalgo. Onödig trafik ska motverkas genom att nödvändig service finns i invånarnas när-område. Det är motsatsen till den tilltagande externhandeln och zoneringsen i exempelvis Stockholm.

Det är täta och fattiga stadsdelar i exempelvis de amerikanska storstäderna som drabbats hårdast av den pågående pandemin. Samtidigt har världens tätaste städer alltmer blivit förebilder för nya stadsdelar även i Sverige. Det är ohållbart. Stadsbyggandet måste hitta en ny riktning.

Nya bostäder i Marievik i Stockholm. Bild Stockholms Stadsbyggnadskontor

Det nyväckta intresset för stadsmiljö på 1980- och 90-talen tog en ytterligare vändning en bit in på 2000-talet. Att staden nu skulle byggas tät med hållbarhet som argument framgick bland annat av Boverkets rekommendationer. Exploateringsgraden dubblades eller tredubblades. Det var nu områden som Liljeholmskajen i Stockholm byggdes. Hushöjder på över 20 våningar ingick som en nyhet i planeringen. Parkmark och ytor för skolors och förskolors utverksamhet försumrades.

Samtidigt luckrades lagstiftningen kring handel med mark och bostäder upp, exempelvis genom avskaffandet av presumptionsregeln 2011. Tidigare hade kommunerna möjlighet att köpa mark för allmänna ändamål till det värde marken hade före planläggning. Sedan 2011 ersätts markägaren med "förväntningsvärdet". Parallellt med detta involverade sig både stat och kommuner i bostadsbyggandets intäktsmöjligheter. Kommunerna genom att inkomsterna från markförsäljning blev en allt mer betydelsefull budgetpost. Staten genom avtalen med storstadskommuner om infrastruktur i utbyte mot åtaganden att bygga ett visst antal bostäder.

Storstadskommunernas intresse för ren förtjänst på markaffärer har vuxit. Omsorgen om bebyggelsens kvalitet och innehåll har vittrat ner.

Planen för Marievik i Liljeholmen i Stockholm kan ses som ett lågvattenmärke. Den visar tätt stående hus med upp till 32 våningar. Närmare 10 procent av bostäderna beräknas få otillräckliga dagsljusförhållanden. Förskolorna ligger på mörka och trånga bostadsgårdar.

Marievik. På en gård tre våningar upp mellan de högsta husen ligger en förskola.

Bild Stockholms Stadsbyggnadskontor

I ett läge då intresset för utevistelse och motion är större än någonsin konstateras i planens ”sociala konsekvensanalys” (SKA) att: ”Det finns risk för stor konkurrens om de gemensamma ytorna. I förslaget till kvalitetsprogrammet från 2017 är friytetillgången beräknad till 5,6 kvm/ invånare, vilket är under stadens rekommendation på 10 kvm i den tidigare översiktsplanen.” Den regeln är nu borttagen.

En granskning av översiktliga planer för nya stadsdelar i Göteborg, Stockholms län och Uppsala ger ett dystert resultat. Det är planer som sträcker sig 15–20 år framåt och omfattar cirka 100 000 bostäder. Trenden med mycket hög exploatering i slutna kvarter fortsätter. Barnmiljöerna blir undermåliga. 80–100 procent av förskolorna är placerade i bostadshus och delar minimala gårdsmiljöer med de boende.

Förskolegård i Hagastaden i Stockholm. Bild Elisabeth Edsjö

Många av storstädernas planer skulle alltså ge miljöer av det slag som vi sett varnande exemplen på i Stockholm de senaste åren. I till exempel Liljeholmen planeras nu 20–25-våningshus och en täthet som är dubbelt så hög som i Stockholms innerstad. Det är en hälsovådlig stadsmiljö i ett globalt samhälle där påverkan når oss från alla världens hörn.

En grön stad i 5–8-våningsskala måste ersätta de täta höghusstäderna. Det ska finnas plats för parker, skolor, förskolor och publika byggnader. Det är dags för planerings-Sverige att göra om och göra rätt!

*Tomas Lewan, Tor Edsjö och
Thorbjörn Andersson är arkitekter.*